

WSPÓŁCZESNE ADAPTACJE HISTORYCZNYCH ZAŁOŻEŃ PAŁACOWO-PARKOWYCH. WYBRANE PRZYKŁADY

Jadwiga Gancarz-Żebracka

Instytut Architektury Krajobrazu, Politechnika Krakowska
Institute of Landscape Architecture, Cracow University of Technology
31-155 Kraków, ul. Warszawska 24, e-mail: jgancarz@op.pl

Streszczenie. Troska o zachowanie zabytku ogrodowego i utrzymanie go w należyтым stanie wg Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (2003) jest obowiązkiem spoczywającym przede wszystkim na właścicielu lub użytkowniku nieruchomości. Przetrawanie zapewnić mu może intensywna i ciągła opieka specjalistów, a z tą w okresie powojennym było bardzo źle. Przerwanie ciągłości historycznej tej grupy obiektów odbiło się fatalnie na formie ich przetrwania. Stan zachowania historycznych ogrodów, szczególnie tych związanych z pałacami, dworami i zamkami jest zły, niestety niewiele z nich jest w dobrej kondycji. Ratunkiem dla tych obiektów może być jedynie mądre adaptowanie niejednokrotnie przez prywatnych już dzisiaj właścicieli.

Słowa kluczowe: adaptacja, rewaloryzacja, założenie pałacowo-parkowe, produkt turystyczny

WSTĘP

W Polsce zachowało się wiele założeń rezydencjonalnych wraz z obiektami ogrodowymi. Niektóre straciły swoją tożsamość, a ogrody, które przetrwały, bardzo często zamieniają się w przypadkowy układ zieleni. Odpowiednie użytkowanie zabytkowego obiektu jest obligatoryjne z punktu widzenia poprawnie przeprowadzanej rewaloryzacji oraz utrzymywania obiektów na odpowiednim poziomie zachowania. W przypadku adaptacji ogrodów zabytkowych mamy do czynienia z działaniem o charakterze rewaloryzacyjnym polegającym na przystosowaniu do aktualnych potrzeb użytkownika z uwzględnieniem uwarunkowań zapewniających zabytkowi co najmniej utrzymanie wartości obecnych. Czynności adaptacyjne ogrodu zabytkowego (podobnie jak w kwestii samej architektury) polegają w głównej mierze na podjęciu decyzji w zakresie współczesnych funkcji obiektu, co wiąże się z nowymi sposobami jego użytkowania. Rewaloryzacja ogrodu zabytkowego to zespół działań inwentaryzacyjno-dokumentalnych, studialnych, projektowych i realizacyjnych mający na celu przywrócenie wartości historycznych. W ramach rewaloryzacji podejmowane są

liczne zabiegi szczegółowe, tj. rekonstrukcja, konserwacja, ochrona, integracja, adaptacja czy restauracja¹.

Najwięcej zabytkowych dworów i pałaców należy obecnie do Skarbu Państwa, do państwowych i samorządowych jednostek organizacyjnych. Znaczną częścią z nich dysponuje powstała w 1991 r. Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, która została powołana w celu restrukturyzacji i prywatyzacji mienia rolnego Skarbu Państwa. W skali całego kraju agencja przejęła ogółem 1873 obiekty zabytkowe, najczęściej były to zespoły pałacowo- i dworsko-parkowe, z których 1313 było wpisanych do rejestru zabytków. Proces prywatyzacji mienia dotyczy także mienia przejętego od Skarbu Państwa przez samorządy w wyniku reformy administracyjnej kraju z 1999 r.²

Następcą prawnym Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa została Agencja Nieruchomości Rolnych, kontynuująca jej dotychczasową działalność. Agencja od początku swojej działalności sprzedała 2300 obiektów, pozostało jeszcze około 60, w większości z 50-procentową bonifikatą, która stanowi w pewnym sensie zachętę do tańszego zakupu nieruchomości i szybszej inwestycji. Remont obiektów kosztuje kilka milionów złotych, rewaloryzacja i adaptacja pochłania więcej kosztów niż zbudowanie obiektu na nowo, dlatego bonifikata zakłada odrestaurowanie obiektów w ciągu pięciu lat. Jeśli właściciel nie zrealizuje założenia, zobligowany jest do zwrócenia całej zniżki.

Z analizy liczby ofert oraz zachowań właścicieli wynika, że w Polsce nie ukształtował się ustabilizowany rynek nieruchomości zabytkowych. Osoby, które odzyskały rodzinny majątek, stanowią niewielki procent sprzedających takie nieruchomości. Przeważający procent stanowią ci, którzy – niejednokrotnie już u schyłku lat 80. XX w. – nabyli okazyjnie obiekty zabytkowe i traktowali je jako lokatę kapitału. W większości przypadków budynków tych ani nie wyremontowano, ani nie zabezpieczono. Teraz w znacznie gorszym stanie technicznym wystawia się je znów na sprzedaż w cenie, która jest wielokrotnością kwoty, za jaką zostały zakupione. Jednak nadal – szczególnie przez klienta zagranicznego – transakcja taka postrzegana jest jako okazja, szczególnie w relacji do cen podobnych nieruchomości za granicą. Zdarzają się też sprzedający, którzy niedawno nabyli tego typu obiekt i przeliczyli się z kosztami remontu, bądź nie udało im się uzyskać kredytu, który umożliwiłby rozpoczęcie planowanej inwestycji³.

Współcześnie przetrwało wiele zabytkowych obiektów ocalałych dzięki funkcjom, jakie zostały do nich wprowadzone w okresie powojennym po radykalnej zmianie własności.

Ze względu na sposób użytkowania założenia pałacowe i dworskie można podzielić na kilka grup. Stosunkowo szeroką grupę stanowią obiekty – rezyden-

¹ A. Mitkowska, M. Siewniak, 1998, *Tezaurusz sztuki ogrodowej*, Rytm, Warszawa, s. 218.

² za: A. Bazior, *Zabytkowe Dwory w Małopolsce na rynku nieruchomości*, <http://www.niepoprawni.pl>

³ <http://www.krn.pl>

cje muzea⁴. Dzięki muzealnemu przeznaczeniu obiekty tego typu ocalały od dewastacji i nieuniknionego starzenia z powodu braku gospodarzy. Poddawane ciągłej konserwacji oraz objęte wyjątkową opieką ze względu na zbiory, jakie gromadzone były przez właścicieli, stały się bardzo cennym świadectwem kultury. W wielu z nich zachowały się autentyczne dekoracje wnętrz, sporo przetrwało, zachowując oryginalny wystrój, np. Łańcut, Nieborów, Pszczyna. Wyjątkowymi obiektami są rezydencje królewskie – Zamek Królewski na Wawelu, Zamek Królewski w Warszawie, Muzeum Pałac w Wilanowie, Muzeum Łazienki Królewskie. Spośród innych znaczących obiektów otoczonych dobrze utrzymanymi ogrodami i parkami wymienić można również: zamek w Baranowie Sandomierskim, pałac biskupów krakowskich w Kielcach – Muzeum Narodowe, zamek w Brzegu – Muzeum Piastów Śląskich, zamek w Dębnie – Muzeum Wnętrz Zabytkowych czy pałac w Kozłówce – Muzeum Zamoyskich.

Kolejną grupę tworzą obiekty przeznaczone na funkcje hotelarskie. Jest ich w Polsce bardzo wiele, stanowią najbardziej powszechny produkt turystyczny. Na wzór europejski powstało w Polsce w 2008 r. Stowarzyszenie Właściciele Hoteli Historycznych klasyfikujące zamki, pałace, dwory, które po odnowieniu, a czasem nawet odbudowie z ruin powróciły do dawnej świetności i z nową funkcją, wpisane do rejestru zabytków, podążają za nowoczesnością. Są to obiekty wyselekcjonowane ze względu na jakość świadczonych usług, aktualnie jest ich w Polsce dwadzieścia dziewięć, m.in. Zamek w Korzkwi, Pałac na Wodzie w Stanisławowie, Dwór Kościuszko w Krakowie, Dwór Kombornia, Zamek Lubliniec, Zamek Ryn⁵. Szeroką grupę zajmują obiekty wykorzystujące nie tylko wnętrza historycznych budynków, ale także najbliższe otoczenie. Komercyjnie przeznaczone zespoły pałacowo-parkowe niejednokrotnie pełnią funkcję pensjonatu z pogranicza gospodarstwa o charakterze agroturystycznym.

Wiele podobnych obiektów w wyniku reformy rolnej zostało przeznaczone na siedziby zarządów spółdzielni rolniczych, biura i sklepy oraz na mieszkania dla pracowników majątków przekształcanych w PGR-y. Te, które stały się szkołami, siedzibami władz, biurami, trwają w dobrej kondycji. Niestety, wiele obiektów zrujnowano, a ich wyposażenia rozkradziono. Parki otaczające dawne siedziby włościńskie zdewastowano, w większości przypadków wkroczyła sukcesja wtórna, doprowadzająca często do całkowitego zatarcia kompozycji ogrodowej.

Współczesny stan tego rodzaju nieruchomości zależy w dużej mierze od formy własności. Jeżeli są właściciele prywatni, obiekty znajdują się zazwyczaj w niezłym stanie, pełniąc niejednokrotnie funkcje mieszkalne. Znacznie częściej traktowane są jako inwestycja, stają się więc przedmiotem codziennej troski o ich należyte utrzymanie, często przynoszą dochód. Obiekty stanowiące wła-

---

⁴ Rezydencja od łacińskiego czasownika *residere* – osiadać, pozostawać, mieszkać. *Residentia* jest więc miejscem stałego pobytu, siedzibą wyjątkowo okazałą należąca do ludzi zamożnych; za: Ł.M. Sadowski, 2007, *Rezydencje-muzea w Polsce*, Warszawa, s. 6.

⁵ <http://www.hhpoland.com>

sność Skarbu Państwa, agencji państwowych czy jednostek samorządu terytorialnego rzadko kiedy mogą liczyć na właściwą opiekę, pozwalającą na utrzymanie ich na poziomie zadawalającym z punktu widzenia zachowania zabytku. Wiąże się to przede wszystkim z brakiem środków finansowych i niedostatecznym nadzorem nad ich eksploatacją⁶.

Ogrody dworskie i pałacowe podlegały w okresie powojennym procesom niszczenia. Miało to zasadniczy związek ze zmianą własności i zacieraniem właśnie tego niedobrze kojarzonego ze szlachtą i ziemiaństwem obszaru dziedzictwa. W tym okresie narażone były, po zasadniczej zmianie będącej efektem ustawy o prywatyzacji, przede wszystkim na zmianę funkcji, czasem wielokrotnie, zaniedbanie, a nawet świadome niszczenie. Ta nowa funkcja często była dla obiektu niekorzystna.

Następne zagrożenie to wewnętrzne podziały, czasami część założenia była bezpowrotnie stracona. Jednak podstawową przyczyną niszczenia obiektów są wieloletnie zaniedbania i brak pielęgnacji. Sukcesja naturalna, czasem błędne nasadzenia prowadziły do zacierania kompozycji zarówno w układzie kompozycyjnym wewnątrz ogrodowych, jak i w zakresie powiązań widokowych. Brak pielęgnacji prowadzi z jednej strony do sukcesji, z drugiej do znikania z parku elementów stanowiących często o jego urodzie. Degradacja zabytkowych ogrodów jest też efektem niewłaściwego użytkowania i wandalizmu użytkowników, np. niszczenia drzewostanu, przedeptów. Czasem są sytuacje, gdy rewaloryzowana jest rezydencja – pałac czy dwór – a nie ma już funduszy na rewaloryzację parku, lub działania rewaloryzacyjne są przypadkowe, pospieszne, błędne stosowany ahistoryczny detal i nasadzenia⁷.

Przykładami współczesnych adaptacji przez prywatnych właścicieli mogą być założenia pałacowo-parkowe w Kurozwękach, Rusinowie czy też zespół fortalicjum w Sobkowie. Są to obiekty, funkcjonujące jako pensjonaty z szerokim zapleczem atrakcji turystycznych, w których obserwowane jest progresywnie powiększające się grono odwiedzających.

PREZENTACJA WYBRANYCH ZASOBÓW

Rusinów. Pierwszym z przykładów prywatnej adaptacji założenia pałacowo-parkowego jest pałac w Rusinowie. Położony opodal miast Przysucha i Drzewica na pograniczu Mazowsza, Ziemi Łódzkiej i Gór Świętokrzyskich pałac został wiernie odbudowany po pożarze w 1996 r., od niedawna funkcjonuje jako pensjonat. W pałacu znajduje się sala balowa z zabytkowymi freskami, salon ko-

⁶ <http://www.niepoprawni.pl>, za: A. Bazior, 2009, *Zabytkowe Dwory w Małopolsce na rynku nieruchomości*.

⁷ A. Zachariasz, 2008, *Zabytkowe ogrody – problemy rewaloryzacji, utrzymania i zarządzania w świetle zaleceń Karty Florenckiej*, Prace Kom. Krajobrazu Kulturowego PTG, nr 10, Sosnowiec, s. 150–161.

minkowy, bar, sale konferencyjne. Górne kondygnacje budynku zostały zaadaptowane na część mieszkalną, na potrzeby pensjonatu. Obiekt posiada bogatą ofertę, elastycznie dostosowaną do współczesnych potrzeb klientów. Właściciele organizują pobyty indywidualne oraz grupowe, imprezy okolicznościowe, kursy i konferencje, pikniki bale, kuligi oraz pobyty z koniem własnym bądź pensjonatowym. Wzbogacają też ofertę o biesiadę wiejską organizowaną w karczmie znajdującej się na terenie parku, w bezpośrednim sąsiedztwie pałacu.

Ryc. 1. Rusinów, pałac od strony południowej, rys. J. Gancarz-Żebracka

Fig. 1. Rusinów, south view of the palace, elab. J. Gancarz-Żebracka

Podział majątku destrukcyjnie wpłynął na dawny układ przestrzenny i kompozycyjny parku. Zanikł układ ścieżek w wyniku ogrodzenia siatką wydzielonych części parku. Pod koniec XX w. na analizowanym obszarze wypasano owce, przez co powierzchnia założenia została zdegradowana. Wycięcie dużej ilości drzewostanu w 1905 r. zdecydowanie zmieniło skład gatunkowy oraz obniżyło średni wiek drzewostanu⁸. Zachowana aleja wjazdowa – pierwotnie podwójna lipowo-kasztanowa, współcześnie czytelnie wyznaczona lipowym nasadzeniem, jednak po lipcowej nawałnicy w 2011 r. wiele egzemplarzy wypadło z kompozycji. Nie zachował się klomb przed frontem pałacu, który pierwotnie obsadzony był różami, peoniami i hortensjami. Park wymaga uzupełnienia i wzbogacenia drzewostanu. Być może właściciel ma taki zamiar, uwzględniając duże straty w drzewostanie po nawałnicy w 2011 r. Odtworzenia i uczytelnienia wymagają ścieżki i aleje w parku.

⁸ A. Domagała, 1984, *Dokumentacja ewidencyjna parku zabytkowego w Rusinowie*, Ewidencja, Archiwum NID, s. 10.

Skład gatunkowy drzewostanu jest stosunkowo ubogi. Są to przeważnie nasadzenia z lipy drobnolistnej (*Tilia cordata*), jesionu wyniosłego (*Fraxinus excelsior*), klonu zwyczajnego (*Acer platanoides*) oraz dębu szypułkowego (*Quercus robur*). Z rzadkich okazów należy wymienić wiązowca zachodniego (*Celtis occidentalis*). Krajobrazowo obiekt posiada duże wartości, ze względu na niewielki procent zadrzewień w rejonie gminy Rusinów. Tereny rolnicze okalające zespół pałacowy są wdzięcznym tłem eksponującym park. Wnętrze parku wraz z zachowanymi starodrzewem stanowi zaś tło dla odbudowanego pałacu.

Sobków. Kolejnym przykładem obiektu przeznaczanego na obszerną funkcję turystyczną jest zespół fortalicjum w Sobkowie położony częściowo w obszarze Doliny Nidy, częściowo zaś na Wzgórzach Sobkowsko-Korytnickich w pobliżu Jędrzejowa. Na zespół składa się fortalicja zbudowana w latach 1560–1570 przez Stanisława Sobka, wewnątrz której znajdują się ruiny klasycystycznego pałacu wzniesionego przez Szaniawskich. Obiekt został częściowo wyremontowany i zaadaptowany na potrzeby turystyczno-hotelarskie. Całość założenia wraz z wnętrzami urządzono w stylu rycerskim, w fortalicji mieszczą się pokoje gościnne i restauracja.

Ryc. 2. Sobków, pozostałości pałacu, rys. J. Gancarz-Żebracka

Fig. 2. Sobków, the remains of the palace, elab. J. Gancarz-Żebracka

Nie zachowały się źródła potwierdzające istnienie jakiegokolwiek założenia ogrodowego. Kompozycyjnie teren fortalicji położony jest na wzniesieniu, z którego roztacza się piękny widok na rzekę, pola oraz łąki, systematycznie zalewane przez rzekę Nidę. Do wewnątrz założenia prowadzą dwa wejścia, od

strony północnej oraz wschodniej. Wejście od strony północnej służy jako wjazd dla samochodów i zaprzęgów konnych, brama nie jest usytuowana centralnie, znajduje się bliżej skrzydła wschodniego. Na teren założenia wjeżdża się drogą o nawierzchni zwirowej, która rozwidła się w dwóch kierunkach. Jedna prowadzi z prawej strony ruiny pałacu, otaczając go w koło, a druga biegnie w przeciwnym kierunku, tuż za bramą skręca w prawo, prowadząc do stajni i rozgałęzia się dalej dookoła pałacu. Ścieżki, obrzeżone niewielkimi kamieniami, na powrót łączą się ze sobą, prowadząc w kierunku rzeki. Znaczną część terenu pokrywa trawnik.

Założenie wymaga profesjonalnego planu zagospodarowania, opartego na pogłębionych studiach historycznych. Istnieją tu zespolone ze sobą dwie formy: fortalicja, z którą można łączyć ogród włoski, i pałac, który mógł posiadać już inną koncepcję ogrodu, a nawet park o układzie swobodnym. Decyzje co do np. odtworzenia hipotetycznego ogrodu włoskiego czy przyjęcia innej koncepcji powinny być podjęte zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi. Właściciel stara się utrzymać surową przestrzeń z pogranicza średniowiecza i renesansu. W celu utrzymania pożądanego nastroju konieczna jest eliminacja drzew przypadkowych i założenia nowego ogrodu. Aktualnie wprowadzono wzdłuż wybiegu dla koni szpaler ze świerka kłującego (*Picea pungens*), rośliny ahistorycznej, w tym miejscu przypadkowej⁹.

Kurozwęki. Aktualnie rezydencja w Kurozwękach to wyjątkowe miejsce na mapie turystycznej województwa świętokrzyskiego. Zespół pałacowo-parkowy położony nad rzeką Czarną, około 7 km na zachód od Staszowa, przy drodze z Jędrzejowa do Staszowa. Założenie posiada wyjątkowe walory widokowe. Znajduje się w obrębie Pogórza Szydłowskiego i Niecki Połanieckiej. Funkcję komercyjną pełni okazały pałac, który od kilkunastu lat poddawany jest sukcesywnej modernizacji. Mieści się tam pensjonat, restauracja i kawiarnia.

Najbardziej komercyjną funkcją założenia jest pierwsza w Polsce hodowla bizonów. Sprowadzone w grudniu 2000 r. (w celach hodowlanych i agroturystycznych) z największej hodowli w Europie „Bison d’Ardenne” w Belgii stado można oglądać w naturalnych warunkach. Miejsce, gdzie są hodowane, usytuowane jest niespełna kilometr od rezydencji. O ile owo stado, liczące dzisiaj już prawie sto osobników, wpisuje się w otaczający krajobraz i nawiązuje do tradycji hodowania zwierzyny płowej przy posiadłości, o tyle kolejna z atrakcji, a mianowicie minizoo, zlokalizowane w najbliższym otoczeniu pałacu, jest już nieco mniej osadzone w historii. Wielbłąd, strusie, bydło szkockie, kozy, dziki i inne zwierzęta znajdują się bodaj w najbardziej atrakcyjnie położonym miejscu, tj. we wschodniej części ogrodu. Dalej usytuowane są: zjeżdżalnia linowa, paint-ball, obszar szukania skarbu i wiele innych atrakcji.

⁹ A. Penkalla, 1977, *Fortalicja i pałac w Sobkowie. Sprawozdanie z kwerendy, dzieje obiektów*, Kielce.

Ryc. 3. Kurozwęki, widok na południową elewację pałacu, rys. J. Gancarz-Żebracka

Fig. 3. Kurozwęki, the sight of southern elevation of the palace, elab. J. Gancarz-Żebracka

Jednym z nietypowych elementów składających się na wyjątkowe atrakcje jest możliwość zagłębienia się w kukurydziany labirynt, zaprojektowany przez amerykańską firmę The Maize, która tworzy podobne labirynty na całym świecie. Każdego roku kompozycja formy labiryntu jest inna, nawiązuje do ogólnopolskich wydarzeń. Właściciel stara się utrzymać obiekt, wraz z zapleczem gospodarczym, w stanie takim, jak było to niegdyś. Stopniowo rozwija gospodarstwo rolne i stadninę koni. Stara się również odtworzyć specyficzną atmosferę z pogranicza kultury polskiego dworu i reprezentacyjnej rezydencji. Jako kontynuacja kilkusetletniej tradycji historii, kultury i stylu w zespole pałacowym odbywają się cykliczne koncerty muzyki poważnej, a także różnego rodzaju imprezy, nierzadko o charakterze historycznym bądź patriotycznym.

W 2011 r. w pałacu powstało prywatne muzeum. W skład muzeum wchodzi dwie sale, jedna mieści pamiątki rodziny Popielów, druga zaś jest galerią 23 obrazów Józefa Czapskiego (1896–1993) z francuskich zbiorów Michała Popiela de Boisgelin. W muzeum można zobaczyć rodzinne fotografie, cenne obrazy, srebra, zegary, odznaczenia, książki, porcelanę i wiele różnych pamiątkowych przedmiotów.

Centralnym punktem kompozycji ogrodowej jest pałac. Bryła stanowi jedyną dominantę przestrzenną oraz podkreśla regularność kompozycji w części dojazdowej. Frontowy ryzalit pałacu wyznacza oś kompozycyjną, począwszy od bramy wjazdowej, wnętrza zajezdnego aż do dwóch pawilonów flankujących podjazd. Główna droga wjazdowa na teren obiektu poprowadzona jest łagodnie łukami aż do wnętrza zajezdnego. Most na rzece Czarnej przesunięty jest wzglę-

dem dominanty skrajnie na wschód, pawilony posiadają niejednakowe rzuty oraz są przesunięte w stosunku do osi.

Pozostała część założenia ma swobodny charakter. Poza głównymi ciągami komunikacyjnymi nie zachował się pierwotny układ alejek i ścieżek. Słabo czytelne jest stare powiązanie aleją „miłości” bryły pałacu z kościołem i klasztorem zlokalizowanym na wysokiej skarpcie wśród zwartej zabudowy wsi Kurozwęki. Częściowo zachowały się stare obsadzenia alejowe oraz niegdyś formowane szpalery grabowe.

Południowo-zachodnia część założenia otoczona jest wysokim murem częściowo odtworzonym po rozbiórce w latach 70. XX w. Widoczne jest uzupełnienie nowym wypełnieniem kamiennym. Od północy i wschodu brak ogrodzenia, założenie ogrodowe przechodzi w otaczający teren, „wchłaniając” współczesną formę labiryntu w kukurydzy.

Zachowana kompozycja łączy się także z rozległym obszarem łąk, na których znajduje się hodowla bizona amerykańskiego oraz łagodnie przechodzi w zadrzewienia nadrzeczne. Układ parku obecnie jest zatarty, choć pojedyncze solitery i aleje są elementami pokazującymi dawną świetność założenia. Przy wnikliwej obserwacji można zauważyć granice niezachowanych stawów rybnych. Brak jakiegokolwiek konserwacji i pielęgnacji przez 50 lat doprowadził do uszczuplenia pozostałości starodrzewia z XIX w. Na terenie założenia zachowało się kilkanaście okazów pomnikowych, m.in. platan klonolistny (*Platanus × acerifolia*), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*), modrzew europejski (*Larix decidua*), klon jawor (*Acer platanoides*).

PODSUMOWANIE

Historie obiektów pokazują, że nie zawsze funkcja harmonijne podąża za artystycznym i stylowym wizerunkiem miejsc. Często wraz z utratą wcześniejszych funkcji, np. obronnych (Kurozwęki, Sobków) miejsca zyskiwały nową postać architektoniczną i nowe otoczenie. Współcześnie podobne obiekty coraz częściej adaptowane są do celów turystycznych, co zapewnia im przetrwanie.

Wybrane miejsca różnią się skalą i rozmachem rozwiązań, ale mimo to posiadają szereg wspólnych cech. Parki stanowią najważniejszy element uatrakcyjniający funkcje komercyjne, hotelowe i pensjonatowe zlokalizowane obecnie w obiektach. Nie ma reguły, jeśli chodzi o pomysł na zagospodarowanie czy choćby na zapewnienie trwania, a nie niszczenia. W rewaloryzacji jednak pierwszoplanowa jest zawsze zgodność z historycznym układem. Tak więc działania w Kurozwękach czy Sobkowie, pomimo kontrowersji, mogą stanowić przykład dla innych.

PIŚMIENICTWO

- Brykowska M., 2000. *Fortalicja w Sobkowie, Przemiany architektoniczno-przestrzenne w XVI–XVIII w.*, [w:] *Przemiany architektury rezydencjonalnej w XV–XVIII w. na terenie dawnego województwa sandomierskiego*, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Kielcach, Kielce.
- Brykowska M., 1975. *Pałac w Kurozwękach*, [w:] *Architektura rezydencjonalna historycznej Małopolski*, materiały z sesji naukowej, Łańcut.
- Celiński A., 1983. *Ewidencja parku w Kurozwękach*.
- Ciołek G., 1978. *Ogrody polskie*, red. i uzup. J. Bogdanowski, Arkady, Warszawa.
- Domagała A., 1984. *Dokumentacja ewidencyjna parku zabytkowego w Rusinowie*, Ewidencja, Archiwum NID.
- Flagorowska L., 1975. *Kurozwęki pow. Staszów*, [w:] *Katalog zabytkowych parków i kompozycji krajobrazowych województwa kieleckiego*, kier. nauk. J. Bogdanowski, Kraków.
- Gancarz-Zebracka J., 2012. *Ewolucja układu siedziby szlacheckiej w Kurozwękach jako przykład rozwoju ośrodków rezydencjonalnych Małopolski północnej*, praca dokt., Polit. Krakowska, promotor: A. Zachariasz.
- Gancarz J., 2008. *Rezydencja w Kurozwękach – historia i problemy rewaloryzacji siedziby i ogrodu. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Założenia rezydencjonalno-ogrodowe, dziedzictwo narodu polskiego*, red. A. Mitkowska, Z. Mirek, K. Hodor, Kraków.
- Grabiszewski M., 2009. *Adaptacja budowli zabytkowych na cele hotelowe*, [w:] *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*, pod red. B. Szmygina, Lubelskie Tow. Nauk. PKN ICOMOS Polit. Lubelska, Warszawa–Lublin.
- Grzybowski A., 1976. *Zamek w Kurozwękach*.
- Mitkowska A., Fabijanowska K., Uruska-Suszek D., Zachariasz A., Tor K., 1994. *Model postępowania konserwatorskiego dla zdewastowanych założeń ogrodowych przejmowanych przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa*, Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, seria Studia i Materiały: Ogrody 2(8), Warszawa.
- Nobis K., Różycki P., 2008. *Zespół pałacowo-parkowy w Kurozwękach jako produkt turystyczny*, Zesz. Nauk. Szkoły Wyż. Przymierza Rodzin w Warszawie, Seria Geograficzno-Turystyczna, nr 1, s. 69–88.
- Penkalla A., 1977. *Fortalicja i pałac w Sobkowie*. Sprawozdanie z kwerendy, dzieje obiektów, Kielce.
- Sadowski Ł.M., 2007. *Rezydencje-muzea w Polsce*, Warszawa.
- Siewniak M., 2010. *Wartości kulturowe i przyrodnicze parków zabytkowych*. Natura – kultura. Kurier Konserwatorski, nr 7, s. 5–10.
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Województwo kieleckie 15*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, kier. red. H. Krzyżanowska, Warszawa 1995.
- Zachariasz A., 2008. *Zabytkowe ogrody – problemy rewaloryzacji, utrzymania i zarządzania w świetle zaleceń Karty Florenckiej*, Prace Kom. Krajobrazu Kulturowego PTG, nr 10, Sosnowiec, 150–161.

<http://www.hhpoland.com>

<http://www.krn.pl>

<http://www.kurozweki.com/>

<http://www.nid.pl/>

<http://www.niepoprawni.pl>

<http://www.rusinow.biz/>

<http://www.zameksobkow.pl/>

CONTEMPORARY CONVERSIONS REGARDING HISTORIC PALACE AND PARK
COMPLEXES. SELECTED EXAMPLES

Abstract. First of all, in accordance with the *Act on the protection of monuments and the guardianship of monuments* (2003), it is the responsibility of the owner or the user of the real estate to take care for the preservation of a garden relic and for keeping it in a proper condition. Intensive and continuous care on the part of the specialists may ensure its survival; however the latter was hardly appropriate in the post-war period. Interruption in the historic continuity of this group of objects badly affected the form of their survival. State of preservation of the historic gardens, especially the ones attached to palaces, manor houses and castles is bad; sadly few of them are in a good condition. Sometimes only wise conversion, as conducted by those who are today their private owners, may rescue the objects.

Key words: conversion, restoration, palace and park complex, tourist product